

2. Київський театр Франка інтегрував “Дія.Підпис”: що це означає | НашКиїв.UA. НашКиїв.UA. URL: <https://nashkiev.ua/news/kiivskii-teatr-franka-integruvav-diyapidpis-scho-tse-oznachae> (дата звернення: 29.04.2025).

3. Олександр Рудинський: вистави та фільми актора, який хоче зі сцени “Оскара” сказати “Слава Україні” | TV-ПАРК. TV-ПАРК | Керманич у світі TV з 1995 року. URL: <https://tv-park.ua/oleksandr-rudynskiy-vystavy-ta-filmy-aktora-yakij-hoche-zi-sceny-oskara-skazaty-slava-ukrayini/> (дата звернення: 29.04.2025).

4. Рудинський Олександр. Головна сторінка – Театр Франка. URL: https://ft.org.ua/person/rudinskiy-oleksandr?utm_ (дата звернення: 29.04.2025).

5. Театр Франка почав продаж квитків з верифікацією через Дія.Підпис. espreso.tv. URL: <https://espresso.tv/kultura-borotimutsya-zi-spekulyantami-teatr-franka-pochav-prodazh-kvitkiv-z-verifikatsieyu-cherez-diyapidpis> (дата звернення: 29.04.2025).

6. Русаков С. Подія як ціннісно-смісловий чинник розвитку артринку. Культурологічна думка, 2020. № 17, с. 178–187. URL: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-17-2020-1.178-187>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-2>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК НОВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Горбул Т. О.

*доктор філософії (культурологія),
асистент кафедри філософської антропології,
філософії культури та культурології*

*Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Цифрова трансформація сучасного суспільства істотно змінює підходи до збереження культурної спадщини. Культурні інституції музеї, архіви, бібліотеки опиняються перед необхідністю оцифровувати величезні обсяги артефактів і даних та робити їх доступними онлайн для науковців і широкої публіки [9]. В цих умовах технології штучного інтелекту (ШІ) набувають особливої актуальності як інструмент, що здатен прискорити опрацювання інформації і розширити доступ до культурного надбання. ШІ пропонує інноваційні методи як для

збереження матеріальних і нематеріальних пам'яток, так і для їх актуалізації представлення у зрозумілих, привабливих формах для сучасного користувача. Нижче сформульовано основні положення щодо ролі ІІІ у збереженні та актуалізації культурної спадщини на тлі цифровізації суспільства.

Актуальність ІІІ у сфері культурної спадщини зумовлена цифровим вибухом даних. Стрімке зростання обсягів цифрового контенту та онлайн-колекцій потребує автоматизованих підходів до обробки й керування інформацією. Традиційні методи не встигають за масштабами даних наприклад, у зібранні дослідницького центру Dumbarton Oaks (США) нараховується понад мільйон різних об'єктів. Використання ІІІ дає змогу масштабувати оцифрування і каталогізацію пам'яток без втрати якості, забезпечуючи їх доступність для майбутніх поколінь. ІІІ відповідає на виклики цифрової ери, забезпечуючи ефективніше збереження культурного надбання [1]. ІІІ прискорює оцифрування та систематизацію культурних колекцій. Застосування машинного навчання і комп'ютерного бачення допомагає автоматично розпізнавати, класифікувати й анотувати об'єкти культурної спадщини (зображення артефактів, фотографії, тощо). У пілотному проєкті Dumbarton Oaks ІІІ було використано для швидкого опрацювання великої фотоколекції сирійських пам'яток, пошкоджених або знищених війною. Метою було за декілька років виконати те, що вручну зайняло б десятиліття зробити цю важливу колекцію відкритою для доступу науковців і публіки. В результаті ІІІ-технології дозволили прискорити каталогізацію без жертвування якістю метаданих, що особливо важливо для пам'яток, котрі потребують негайної уваги. Адекватно анотовані дані підвищують видимість об'єктів культурної спадщини, зокрема тих, що раніше були недостатньо представлені, і привертають увагу суспільства до необхідності їхнього збереження [5].

ІІІ розкриває зміст історичних документів і рукописів, роблячи їх доступними для науки. Сучасні інструменти розпізнавання тексту на основі ІІІ здатні читати та транскрибувати стародруки й рукописи, які раніше були малодоступними через архаїчні шрифти чи рукописний почерк. Наприклад, відома платформа Transkribus (розроблена Університетом Іннсбрука) використовує машинне навчання для автоматичної транскрипції історичних рукописів. Завантаживши оцифроване зображення документа, алгоритми ІІІ аналізують текст, виявляють повторювані слова і фрази та зрештою розшифровують написане. Це дозволяє перетворити сотні тисяч сторінок архівів на цифровий пошуковий ресурс, значно полегшуючи роботу істориків і архівістів. Зокрема, за допомогою Transkribus були розшифровані раніше нелегкі для читання документи XVII ст., відкриваючи нові факти з історії, які десятиліттями залишались поза увагою дослідників [8].

Великі проєкти цифрової реконструкції історичних даних демонструють потенціал ІІІ. Масштабні ініціативи на кшталт Venice

Time Machine ілюструють, як ІІІ може кардинально розширити горизонти історичних досліджень. У рамках проєкту Venice Time Machine оцифровано та проаналізовано за допомогою глибинного навчання понад тисячу років архівів Венеціанської республіки. Мета проєкту створити своєрідну «віртуальну машину часу», тобто цифрову модель минулого Венеції, яка збереже знання про місто навіть у разі втрати оригіналів (що актуально через ризики підняття рівня моря). Проєкт використовує найновіші технології від сканерів, що здатні читати навіть запечатані книги, до алгоритмів, які переводять рукописні документи у текстовий формат. Завдяки цьому машини беруть на себе завдання, непосильні для людини опрацювання мільйонів документів, більшість з яких раніше ніколи не переглядалися істориками. Результатом є колосальний масив даних, який можуть досліджувати науковці різних галузей (історії, економіки, демографії тощо), отримуючи нові міждисциплінарні знання з масивів архівної інформації [7].

ІІІ сприяє реставрації та консервації культурних артефактів. Новітні алгоритми комп'ютерного бачення здатні аналізувати зображення та 3D-моделі артефактів, допомагаючи відновити їх оригінальний вигляд або уповільнити руйнування. Примітним є приклад використання ІІІ для відновлення стародавніх фресок у місті Тімбукту (Малі) ІІІ-аналіз зображень допомагає реставраторам повернути фарби і деталі старовинних настінних розписів у мечетях. Алгоритми вивчають вицвілі пігменти, реконструюють втрачені елементи орнаменту та пропонують кольори, близькі до оригіналу, фактично «оживляючи» шедеври минулого. Подібно, у музейній практиці нейронні мережі здатні визначати тріщини чи пошкодження на полотнах і навіть підказувати оптимальні методи їх консервації, аналізуючи хімічний склад фарб чи техніку художника. Застосування ІІІ у реставрації підвищує точність і обґрунтованість рішень, мінімізуючи ризик суб'єктивних помилок і зберігаючи автентичність пам'ятки [3].

Дослідники наголошують, що моделі ІІІ слід навчати на різноманітних і репрезентативних даних, щоб зменшити базу і забезпечити культурну інклюзивність. Інша етична дилема автентичність та прозорість реконструкцій, створених ІІІ. Якщо нейромережа домальовує фрагмент втраченого фрескового розпису або генерує текст на основі пошкодженого манускрипту, важливо чітко розрізняти, де закінчується оригінал і починається АІ-реконструкція, аби не вводити в оману дослідників і публіку. Так само, слід враховувати і чутливість культурного контексту деякі елементи нематеріальної спадщини (ритуали, знання, обряди) є сакральними чи закритими для зовнішніх очей. Їхнє повне оцифрування й вільний інтернет-доступ можуть суперечити інтересам самих носіїв традиції етичний імператив при впровадженні ІІІ – співпраця з локальними

громадами та експертами, дотримання принципу «не нашкодь» і розробка зрозумілих правил використання AI у цій сфері [7].

Інноваційні практики, пов'язані зі ШІ, нерідко випереджають чинні правові норми, що породжує колізії у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, авторське право може стати перепорою для оцифрування та аналізу об'єктів, які все ще охороняються законом, навіть якщо мета збереження чи дослідження. Як зазначає дослідниця права Пола Вестенбергер, навчання алгоритмів на основі матеріалів, захищених копірайтом, ставить питання про порушення прав, тому потрібні зміни або гнучке тлумачення законів для збалансування. Зараз у багатьох країнах триває пошук рішень, як дозволити важливе використання ШІ у пам'яткоохоронній сфері і водночас забезпечити дотримання прав творців контенту. Ще один аспект авторства та право на AI-генерований контент результати роботи ШІ (наприклад, автоматичні переклади, реставраційні доповнення тощо) не завжди чітко вписуються в існуючі категорії охорони прав. За законодавством деяких країн, об'єкт, створений не людиною, не може отримати традиційний захист авторського, що ускладнює юридичний статус оцифрованих реконструкцій. Відтак, правове забезпечення повинно еволюціонувати разом із технологіями ШІ необхідні як оновлення законів (зокрема щодо відкритого доступу до культурного надбання в цифровій формі), так і розробка галузевих етичних кодексів, щоб скерувати використання AI на благо спадщини [3].

У 2024 р. ЮНЕСКО схвалила «Action Plan Culture for Ukraine Recovery», який передбачає інтеграцію AI-інструментів у проектування реставраційних робіт і закликає адаптувати законодавство для використання цифрових даних як юридично релевантних доказів. Перенесення українських об'єктів Софійського собору, історичних центрів Львова й Одеси до списку всесвітньої спадщини в небезпеці мобілізувало міжнародні фонди та фахову допомогу. Таке поєднання наглядних механізмів, цифрових близнюків і правових гарантій формує нову парадигму відбудови, у якій культурна спадщина стає стрижнем ідентичності та соціальної згуртованості в постконфліктному суспільстві [2].

Штучний інтелект виступає потужним інструментом, що здатен якісно посилити зусилля зі збереження та популяризації культурної спадщини в цифрову епоху. Наведені приклади і аргументи демонструють, що за допомогою AI-методів можна оцифрувати й опрацювати величезні масиви історичної інформації, зробити їх надбанням всього світу, а також запропонувати нові форми взаємодії з культурними цінностями. А війни й конфлікти посилюють потребу в інноваційних підходах до охорони культури, адже традиційних ресурсів бракує для нейтралізації масштабних ризиків. Український досвід доводить, що синергія екстрених польових заходів, волонтерських цифрових ініціатив і штучного інтелекту може не лише скоротити

втрати, а й закласти основу для стійкого відродження культурного середовища після завершення бойових дій. Таким чином, ІІІ перетворюється на ключовий компонент «цифрової фортифікації» культурної спадщини, а уроки України та інших країн формують глобальний протокол дій у разі культурних криз.. У підсумку, інтеграція ІІІ в галузь культурної спадщини це необхідний крок у відповідь на виклики ХХІ століття, який за умови відповідального використання забезпечить збереження пам'яті людства та її живу присутність у цифровому майбутньому.

Література:

1. AI and African Cultural and Heritage Preservation – Convergence. Convergence – Fostering Responsible AI adoption in Africa. URL: <https://convergenceai.io/ai-and-african-cultural-and-heritage-preservation/#:~:text=Mural%20and%20Fresco%20Restoration:%20AI,forgotten%20masterpieces> (date of access: 01.05.2025).
2. Anwer B. UNESCO puts 2 locations in war-ravaged Ukraine on its list of historic sites in danger. AP News. URL: <https://apnews.com/article/ukraine-russia-un-heritage-war-54620f9e495fe50349cc568c8347ab87> (date of access: 01.05.2025).
3. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CULTURAL HERITAGE: DESIGN AND ASSESSMENT OF AN ETHICAL FRAMEWORK. 2023.
4. Exploring the impact of Artificial Intelligence and Intangible Cultural Heritage. URL: <https://ich.unesco.org/en/news/exploring-the-impact-of-artificial-intelligence-and-intangible-cultural-heritage-13536#:~:text=The%20benefits%20of%20AI%20in,leading%20to%20improved%20global%20accessibility> (дата звернення: 01.05.2025).
5. Joe Buchanunn. Legal study into responsible use of AI in heritage sector announced as part of nationwide initiative. URL: <https://www.brunel.ac.uk/news-and-events/news/articles/Legal-study-into-responsible-use-of-AI-in-heritage-sector-announced-as-part-of-nationwide-initiative#:~:text=“AI%20is%20revolutionising%20our%20relationship,”> (date of access: 01.05.2025).
6. News.iu.edu. Ask the Expert: What are legal issues surrounding AI, its impact on the arts?. News at IU: Indiana University. URL: <https://news.iu.edu/live/news/31782-ask-the-expert-what-are-legal-issues-surrounding-ai-it#:~:text=Ask%20the%20Expert:%20What%20are,generated%20works.%20The> (date of access: 01.05.2025).
7. The Venice Time Machine: 1,000 Years of Venice's History Gets Digitally Preserved with Artificial Intelligence and Big Data. Open Culture. URL: <https://www.openculture.com/2019/03/the-venice-time-machine.html#:~:text=palazzo,that%20won't%20get%20washed%20away> (date of access: 01.05.2025).

8. Using AI to decipher historical manuscripts. UdeMNouvelles, l'actualité de l'Université de Montréal | UdeMNouvelles. URL: <https://nouvelles.umontreal.ca/en/article/2023/11/08/using-ai-to-decipher-historical-manuscripts/#:~:text=To%20decipher%20the%20historical%20manuscripts,%20pages,%20which%20are%20subsequently%20archived> (date of access: 01.05.2025).

9. Rusakov, S. (2024, February 7–8.). Digitalization of Cultural Heritage of Ukraine During War (Based on the Analysis of the Projects of the Ukrainian Cultural Foundation). In International scientific conference [Conference materials] (p. 69–73). Baltija Publishing.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-3>

СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ІКОНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПТСЬКИХ І ПЕРСЬКИХ ТКАНИН IV–XI СТОЛІТЬ

Дмитренко Н. В.

доктор філософії,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

У даній доповіді досліджується питання збереження текстильних артефактів коптського Єгипту та Персії, датованих періодом IV–XI століть, а також аналізуються характерні іконографічні мотиви, що відображають культурні, релігійні та соціальні уявлення епохи. Особливу увагу приділено фрагментам тканин, які збереглися до наших днів, попри крихкість текстильних матеріалів, що робить їх винятковими джерелами для дослідників.

Коптські тканини, що збереглися переважно завдяки сухому клімату Єгипту та специфічним поховальним практикам, виявлені здебільшого в некрополях міст Ахмім, Панополіс, Антинополь та Оксирінх. Значна частина збережених зразків походить з могил представників середнього прошарку, де одяг та інші тканинні елементи виконували не лише утилітарну, але й символічну функцію.

Наприклад, у колекції Лувру зберігається туніка з Оксирінха (IV–V ст.), прикрашена круглими медальйонами із зображеннями святих, оточеними стилізованими виноградними лозами – мотивом, що асоціюється з Євхаристією. У Британському музеї зберігається фрагмент гобеленової тканини з Антинополя (VII ст.), на якій зображено сцену з фігурою Оранти – символа моління, оточеного птахами та